

Posudek vedoucího diplomové práce na práci Adama Citty „Terorismus v kyberprostoru“.

Obecná pozitiva práce:

Diplomant si zvolil aktuální, ale podle mého názoru mimořádně náročné a obtížně uchopitelné téma: **srovnání vybraných aspektů konvenčního terorismu a kyberterorismu**. Jako pozitivní bych uvedl především rozsáhlou práci se **zahraničními zdroji literatury** (téma je natolik nové, že se v českém jazyce mnoho publikací nevyskytuje), a to v jazyce anglickém (přes 90 %). Dále autor řadí jednotlivé kapitoly a sub-kapitoly do logické a **pro čtenáře přehledné a srozumitelné struktury**. Konečně, také **jazyk zpracování je solidní**, text čtivý. Celkově je zřejmé, že diplomant nad tématem samostatně uvažoval v různých souvislostech, problematika je mu pravděpodobně osobně blízká, má pro ni zaujetí. To je mi osobně sympatické.

Obecné slabiny práce:

Mezi obecné výtky bych naopak zařadil otázku, do jaké míry je takto zpracovaná práce prací sociologickou, případně historicko-sociologickou? A do jaké míry například prací z oblasti bezpečnostních studií? Zřejmě jde spíše o práci inter-disciplinární, což není samo o sobě negativní. Hodilo by se ale proto v úvodu lépe definovat její **oborové zařazení** (ten samý problém se objevuje například v kapitolách nabízejících přehled relevantní literatury – jde o literaturu z různých akademických disciplín, aniž by na to byl čtenář upozorněn, viz dále).

Kromě oborového zařazení také autor nikde explicitně neuvádí, o jaký **typ diplomové práce** se jedná (teoretická, empirická, přehledová?), případně jaká je její **metodologie** (desk-research v kombinaci se srovnávací teoretickou analýzou?).

Postrádám uvedení reálných příkladů kyberterorismu a kybernetických útoků, a to nejlépe ve formě případových studií (**case studies**), které by demonstrovaly diplomantem vybrané základní dimenze pro svou další komparaci, tedy (a) pachatelé, (b) cíle, (c) techniky, (d) účel a motivace, (e) dopady na společnost, (f) možnosti prevence. Příklady historické i současné. V případě kyberterorismu autor nabízí pouze heslovitý výčet čtyř nebo pěti událostí, navíc vesměs z 1990s, v rozsahu několika málo řádků. To nestačí.

Autor se také díky absenci příkladů či případových studií (viz výše) pohybuje v rovině jakýchsi **ahistorických abstrakcí**, když na velmi vysoké úrovni obecnosti pracuje s modely a koncepty terorismu, které jsou vytrženy z geografického a historického kontextu. Očekával bych, že se pokusí alespoň stručně naznačit historický vývoj geneze „konvenčního terorismu“ (např. od ruských anarchistů, evropských nacionalistů a separatistů 19. století, přes levicový terorismus 1970s po náboženský terorismus od 1970s). A něco podobného podnikne také ve věci kyberterorismu (Nedozvíme se ani, kdy došlo k prvnímu takovému útoku?). A teprve poté přistoupí k identifikaci oněch základních okruhů.

Konečně, práce má bohužel celkově **sestupnou gradaci**. Nejméně kvalitní a nejméně přesvědčivá kapitola je závěrečná komparace, která by měla být naopak vyvrcholením celé práce.

Dílejší poznámky k jednotlivým kapitolám:

Úvod čtivý, spíše esejistickou či publicistickou formou. Zdůvodňuje význam, relevanci a aktuálnost tématu práce. Čtenáře přitom uvádí do problematiky a jasně představuje cíl práce a její předpoklady:

„Měla by se /práce/ ve třech hlavních kapitolách pokusit definovat jeho formu /kyberterorismu/, najít jeho podstatu a popsat jeho podobnosti a odlišnosti zejména ve vztahu ke konvenčnímu terorismu. Těchto poznatků by měla práce docílit konfrontací obou forem terorismu, jejich elementárních náležitostí a jejich nejobvyklejších důsledků“ (str. 8).

Dále nabízí nejobecnější pracovní definici obou komparovaných forem terorismu:

„Označení “konvenční” terorismus bude užíváno pro odlišení forem terorismu, kterými se bude tato práce zabývat, tedy terorismem v rámci fyzického světa a terorismem, který je realizován v kyberprostoru.“

Autor v úvodu čtenáře upozorňuje, jak narůstá naše závislost na internetu v našem běžném každodenním životě, kdy vůči internetovým aplikacím mizí alternativy a podstatě technologií na bázi internetu postaveným běžní uživatelé přestávají rozumět. Tato **rostoucí závislost a zranitelnost vytváří rostoucí potenciál pro kyberterorismus** v závislosti na tom, jak se

lidské aktivity přesouvají z fyzického světa do kyberprostoru. S tím podle autora kontrastuje podcenění této problematiky uživateli, kteří si rizika nepřipouštějí a nerozumějí jim:

„Tato práce vychází z předpokladu, že terorismus v kyberprostoru není, alespoň prozatím, vnímán jako reálná hrozba tak, jak je tomu u terorismu konvenčního, který se realizuje ve fyzickém světě“ (12).

Následuje poměrně povrchní **přehled literatury** konvenčního terorismu, přičemž oborové rozpětí je rozkročeno od psychologie a sociologie až po bezpečnostní studia, mezinárodní právo a vojenství, aniž by na to autor čtenáře upozornil. Přínosné je snad to, že jde o přehled literatury nejnovější, bohužel však naopak chybí řada klasických prací relevantních pro obor historická sociologie, jako například kniha Waltera Laqueura *A History of Terrorism* (1977, 2001). Jako poněkud přínosnější se snad jeví podobně pojatý přehled literatury ke kyberterorismu z toho důvodu, že jde o problematiku velmi mladou a čtenáři představuje nejnovější publikace k případnému dalšímu studiu.

Obecně mi v této části týkající se přehledu literatury práce chybí snaha o kritické hodnocení citovaných autorů, jejich tezí a nálezů (konfrontace s jinými autory a teoriemi, reflexe slabin metodologických či teoretických východisek, relevance pro porozumění zkoumaného fenoménu atd.).

Diplomant v dalším textu správně naznačuje problematiku obtížnosti samotné **definice terorismu**, primárně ale vychází z právnických definic západních institucí (zejména USA). Jejich výhodou je jasnost umožňující například jednoznačnou statistickou evidenci. Stírá se však sociologický pohled, který by ukázal, že spor o definici terorismu je součástí širších konfliktů v reálném světě, ve kterých terorismus jako takový figuruje. Označení nějakého hnutí či organizace za teroristickou je součástí konfliktu s touto entitou, vede k její delegitimizaci, případně ospravedlňuje absenci vyjednávání jako základního předpokladu nenásilného řešení sociálních a politických konfliktů. Za teroristy proto byla v minulosti i současnosti označována například separatistická hnutí (např. Kurdové v řadě zemí Blízkého východu; nechvalně proslulé je zde ohebné zákonodárství Turecké republiky umožňující donedávna soudit za podporu terorismu člověka nosícího jen kurdské národní barvy či zpívajícího národní písně). Stejně tak byli za teroristy označováni příslušníci hnutí proti kolonialismu (např. Kabylové v Alžírsku, mahdistická povstání v severní Africe, pozdější

sekulárně orientovaná národně-osvobozenecá hnutí). Podobně třeba u nás atentáčníci na Heydricha. Proto se jeví jako problematické tvrzení autora:

„Právě cíl je tím prvem, který teroristické organizace staví do protikladu k bojovníkům za svobodu nebo jiným osvobozujícím hnutím. Teroristické organizace totiž ve většině případů útočí na nevojenské cíle, jak jsme si mohli všimnout už výše ve znění definic terorismu“ (str. 29).

V kapitole o konvenčním terorismu je problematické dílčí konstatování, že „**sebevražedné útoky** mají tradici v náboženské ideologii“ (str. 34). Nejmasivnější nasazení sebevražedných komand (v tandemu, často ženy) mají na svědomí Tamilští tygři na Srí Lance, sekulární a separatistická organizace. Ona „tradice“ je například v případě tzv. islámského světa velmi mladá (Libanon, začátek 1980s).

Velmi správně naopak autor konstatuje, že **terorismus je nástroj**, který používají velmi různé skupiny k dosažení velmi různých cílů, vesměs politického, ideologického nebo náboženského charakteru (str. 35).

Dílčí problémy se týkají některých dalších poněkud silných citovaných tvrzení a závěrů, u kterých ale není mezi odborníky jasná shoda. Například diplomant poněkud nekriticky přebírá názor, že sekulární terorismus se vyznačuje snahou minimalizovat oběti, zatímco náboženský terorismus je násilnější a oběti se snaží naopak maximalizovat (str. 37). Je pro to skutečně nějaká empirická evidence? Jde o výraz západního etnocentrismu (sekulární Západ vs. nezápadní barbaři) a nereflektovaný výraz sekularizační teze?

Celkově je kapitola zpracována na diplomovou práci solidně. Výše uvedené výtky jsou spíše důsledkem absence konsenzu mezi akademiky samotnými, na který se však diplomant snaží čtenáře upozorňovat.

V kapitole o **kyberprostoru** a kyberterorismu se autor snaží opět nejprve nabídnout a diskutovat pracovní definice. Pro kyberprostor například skrze jeho charakteristické vlastnosti: „*Je globální, je decentralizovaný, je otevřený, je závislý na infrastruktuře, obsahuje velké množství informací, je řízen pouze uživateli a je interaktivní [Jirovský 2010]*“ (str. 57).

Kyberterorismus pracovníně definuje jako „útoky na internet, nebo jeho prostřednictvím, šíření propagačního obsahu teroristickými organizacemi, nebo jiné užití internetu ve smyslu převodů financí v rámci přípravy na teroristický čin apod.“ (str. 18 a dále). Dále diskutuje řadu výhod, jimiž disponuje oproti terorismu konvenčnímu (anonymita, menší riziko pro pachatele, možnost provádět útoky na dálku a překračovat tak omezení geografického prostoru a hranic států, výhodný poměr nákladů a efektu).

V této části práce bych měl dítčí dotaz, jaký je přesně rozdíl mezi kyberterorismem a kybernetickými válečníky? Státní aktéři (např. Čína, Írán), kteří se nemohou utkat se svými protivníky (např. USA, Izrael) vzhledem k mocenské asymetrii přímo, případně chtějí minimalizovat náklady a rizika spojená s použitím konvenčních zbraní, jsou pokládáni za kybernetické válečníky?

Vyvrcholením práce by měla být **komparace** obou forem terorismu, které byly v první části práce nejprve samostatně popsány a diskutovány podle stejné struktury, což by mělo umožnit závěrečnou komparaci:

1. Pachatelé: liší se mírou a typem kvalifikace (překvapivé zjištění?); způsobem rekrutace (autor tvrdí, že kyberteroristé oslovují teroristické organizace a nabízejí jim své služby, kdežto u konvenčního terorismu spíše teroristické skupiny přímo aktivně rekrutují a oslovují členy); velikostí skupiny (menší u kyber); míra vzájemné koordinace pachatelů (menší u kyber); snaha minimalizovat dostižení a vlastní ohrožení (u kyber)
2. Cíle: není sledována publicita a až skrytost (kyber); údajně útoky i na tzv. „tvrdé cíle“ (armádní systémy; u kyber)
3. Techniky: nízká cena a široká dostupnost – přístup k internetu (u kyber); snad i rozdíl v rychlosti a době trvání útoku (u kyber může mít delší trvání)

„Hovoříme tedy v této souvislosti o počítači jako o nástroji terorismu, což evokuje otázku, zda-li by neměl být přístup k počítačům omezený stejně, jako je ke zbraním“ (str. 72)?

4. Motivace a záměry: shodné

5. Dopady: nedůvěra v informační systémy a technologie (???)
6. Boj proti terorismu: prevence aktivní vs. prevence pasivní (kyber); obrana v době napadení je častější u kyber (u konvenčního jen v případě únosů a zadržování rukojmí);

Závěrečnou komparativní kapitolu hodnotím jako nejslabší část práce. Nebudí příliš přesvědčivý dojem, působí navíc poněkud uspěchaně. Patrně by stálo se k tématu vrátit s nějakým časovým odstupem.

Práci **doporučuji k obhajobě** a hodnotím ji jako **dobrou** (3).

Výsledná známka bude záviset na úrovni obhajoby.

V Praze, 12. 6. 2013

Karel Černý, vedoucí práce